

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ SCIENTIFIC-METHODICAL ENSURING THE EDUCATION OF THE CIVIC AND PATRIOTIC POSITION OF FUTURE OFFICERS

Мета статті полягає в обґрунтуванні науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти. Розглянуто досвід та особливості науково-методичного забезпечення. Особливого значення для виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів набуває кваліфіковане управління системою морально-патріотичного забезпечення, яке має відповідати високим професійним і функціональним критеріям. Важливим є перехід до єдиної системи морально-психологічного забезпечення. Науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів передбачає включення проблематики формування громадянсько-патріотичної позиції до навчальних програм, розробку відповідних навчальних і методичних матеріалів. Інформаційне забезпечення виховного процесу здійснює бібліотека. Важливим напрямом виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів виступає розроблення та впровадження в освітній науково-методичного забезпечення інноваційних педагогічних технологій. Ще одним напрямом виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів є курсантське самоврядування, яке можна розглядати як реальну демократію. Органи самоврядування є важливим компонентом управлінської системи громадянського виховання майбутніх офіцерів. Обґрунтовано, що науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів полягає у: розробці концепції виховання громадянсько-патріотичної позиції; плануванні виховної роботи; громадянській спрямованості викладання навчальних дисциплін; наданні важливого значення у вихованні громадянсько-патріотичної позиції у під час виконання курсантами службових завдань; методичній та практичній допомозі в організації і функціонуванні курсантського самоврядування та громадських структур.

Ключові слова: громадянсько-патріотична позиція, громадянсько-патріотичне виховання, майбутні офіцери, військові заклади

вищої освіти, науково-методичне забезпечення, морально-психологічне забезпечення.

The purpose of the article is to substantiate the scientific and methodological support for the education of the civic and patriotic position of future officers in military institutions of higher education. The experience and features of the scientific and methodological support are considered. Qualified management of the system of moral and patriotic support, which must meet high professional and functional criteria, is of particular importance for the education of the civic-patriotic position of future officers. The transition to a unified system of moral and psychological support is important. Scientific and methodical support for the education of the civic-patriotic position of future officers involves the inclusion of the issues of the formation of the civic-patriotic position in educational programs, the development of relevant educational and methodical materials. The library provides information support for the educational process. The development and implementation of innovative pedagogical technologies in education is an important direction in the education of the civic-patriotic position of future officers. Cadet self-government, which can be considered as a real democracy, is another direction of educating the civil and patriotic position of future officers. Self-governing bodies are an important component of the management system of civil education of future officers. It is substantiated that the scientific and methodological support for the education of the civic-patriotic position of future officers consists in: the development of the concept of the education of the civic-patriotic position; planning educational work; civic orientation of teaching academic disciplines; giving importance to the education of a civic-patriotic position during the performance of official tasks by cadets; methodical and practical help in the organization and functioning of cadet self-government and public structures.

Key words: civic-patriotic position, civic-patriotic education, future officers, military institutions of higher education, scientific and methodological support, moral and psychological support.

УДК 378.6.017
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.3>

Пенцак П.В.,
викладач кафедри водіння бойових машин та автомобілів Національної академії / Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
Рій В.Б.,
викладач кафедри водіння бойових машин Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Постановка проблеми у загальному вигляді. Єдині підходи до реалізації людського чинника, формування в особового складу стійкого морально-психологічного стану у сучасній війні є сьогодні ключовою стратегією, яка повинна посідати особливе місце в роботі як педагогів, так і командувачів, командирів (начальників), органів управління сил оборони нашої державі. Ефективність системи морально-психологічного забезпечення сил оборони можлива лише на основі загальнодержавних політичних установок, детально розроблених поглядів на цей вид діяльності, відповідних програм і планів із залученням зусиль військових закладів

вищої освіти, органів державного і військового управління всіх рівнів.

Проблемі виховання громадянсько-патріотичних якостей майбутніх офіцерів присвячені праці, які розглядають систему морально-психологічного забезпечення (В. Алещенко, Г. Гозуватенко, В. Стасюк) [1], [3], [5]; індивідуальну роботу з військовослужбовцями (О. Дундук, А. Неурова, А. Романишин) [9]; соціальну відповідальність офіцера (О. Капінус) [10]; інноваційні технології виховання (Т. Грицевич, О. Капінус, Т. Мацевко, В. Плахтєєва) [11], [7]; модернізацію науково-методичного забезпечення системи військової освіти (Г. Фінін) [12]; психологічного консультування (Л. Музичко, Т. Мацевко, А. Неурова) [6]

ін. Важливими для виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів є нормативно-правові документи морально-психологічного забезпечення [2].

Основними принципами виховної роботи у військових закладах вищої освіти є «державна й патріотична спрямованість виховного процесу; взаємозалежність змісту, форм і методів виховної роботи; повага до особистості, конституційних прав і свобод військовослужбовця, орієнтація на ідеали демократії та гуманізму, загальнолюдські моральні цінності; безперервність та наступність у виховній роботі, органічне поєднання у виховному процесі національних, історичних та культурних традицій із почуттям нового; конкретність і узгодженість змісту, форм і методів виховної роботи; об'єктивно-науковий підхід до планування, здійснення та оцінки результатів виховної роботи» [13].

Майбутньому військовому фахівцю мають бути притаманні такі характеристики його професії, як: «лідерська – за необхідністю бути авторитетним формальним (за посадою) і неформальним (за загальнолюдськими і професійними якостями) лідером, відігравати головну роль в організації спільної діяльності і регулювати відносини в колективі, вести за собою, приймати відповідальні рішення, впливати на членів військового колективу, досягати поставленої мети; індивідуальна – за формою організації діяльності; самостійна – за способами службової діяльності; полікомунікативна; інформаційно-комунікативна; розумова; динамічна; стресогенна та ін.» [12, с. 125].

Аналіз педагогічних досліджень показав, що у більшості випадків дослідники зосереджуються на процесі морально-психологічного забезпечення, а розробка науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти у публікаціях представлено недостатньо.

Мета статті полягає у обґрунтуванні науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Під час наукового пошуку встановлено, що виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів залежить від кваліфікації педагогів; створення, поновлення та умілого використання ними науково-методичного забезпечення; розроблення і впровадження в життя нових педагогічних методів і форм, а також оснащення новими технічними засобами виховання. Науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів реалізується на рівні діяльності колективу, роботи викладачів-предметників, офіцерів-вихователів, кураторів.

Особливого значення для виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів набуває кваліфіковане управління системою морально-патріотичного забезпечення, яке має відповідати високим професійним і функціональним критеріям [1; 3; 5]. Важливим є перехід до єдиної системи морально-психологічного забезпечення. Було розроблено проект Концепції розвитку морально-психологічного забезпечення сил оборони [8]. У ній передбачена «реалізація національно-духовного потенціалу, моральних та психологічних можливостей особового складу сил оборони, поновлення його високого морально-психологічного стану, стійкості свідомості, узгодженості і координованості дій відповідних структур сил оборони держави, їх здатність ефективно виконувати завдання за призначенням» [1, с. 27].

Реалізації громадянсько-орієнтованої комунікативної взаємодії викладачів і курсантів сприяє посилення виховуючої та координуючої функцій викладача, діалогової форми спілкування; організації навчально-виховного процесу на основі доброзичливих, емпатійних, демократичних відносин. Діяльність педагогів у рамках управління системою виховання громадянсько-патріотичної позиції передбачає: формування у майбутніх офіцерів здатності мислити державними категоріями; сприяння набуттю у майбутніх офіцерів соціального досвіду, успадкування ними духовних надбань українського народу; спрямування інтелектуальної активності майбутніх офіцерів на обговорення найбільш актуальних проблем українського сьогодення, залучення їх до роботи у різних сферах наукової діяльності; проведення національно-культурної, просвітницької роботи; забезпечення вивчення української мови та історії України; формування історичної пам'яті, національної свідомості, гідності та чіткої громадянської позиції; забезпечення системно-цільового планування громадянського виховання, спрямованого на формування у майбутніх офіцерів активної життєвої позиції шляхом залучення їх до активної діяльності; постійну співпрацю, співтворчість з органами самоврядування, розвиток ініціативи, творчості, самостійності майбутніх офіцерів, забезпечення набуття ними організаторських знань, умінь та навичок; активне залучення майбутніх офіцерів до управління системою громадянського виховання шляхом передачі їм реальних прав і повноважень для розв'язання різноманітних проблем, посилення демократизації та гуманізації життя закладу, створення здорового морально-психологічного клімату в колективі; сприяння розвитку самоврядування; співпраця з органами самоврядування; постійне здійснення психолого-педагогічної діагностики рівня інтелектуального розвитку, моральної та громадянської вихованості майбутніх офіцерів

і коригування відповідно до результатів аналізу організації виховного процесу.

Своєю практичною діяльністю педагоги допомагають майбутнім офіцерам у самовизначенні, формуванні їхнього духовного обличчя, створюють умови для формування цілісної особистості громадянина України, спрямовують зусилля на формування громадянських якостей.

Науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів передбачає включення проблематики формування громадянсько-патріотичної позиції до навчальних програм, розробку відповідних навчальних і методичних матеріалів. Наведемо конкретні приклади таких розробок.

Навчально-методичний посібник «Основи психологічного консультування військовослужбовців» відображає сучасні підходи до психологічного консультування військовослужбовців, поєднуючи теоретичні положення та військову практику діяльності офіцерів командного складу та органів морально-психологічного забезпечення [6]. Матеріали навчально-методичного посібника «Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями:» допоможуть майбутнім офіцерам отримати ґрунтовні знання з організації індивідуальної роботи з різними категоріями особового складу. Крім того, вони отримують знання з досвіду практичної організації і проведення індивідуальної роботи з підлеглими, а саме: основних напрямів, принципів, форм та методів її проведення з особовим складом [9]. У монографії «Соціальна відповідальність офіцера» розглянуто питання формування соціальної відповідальності у майбутніх офіцерів Збройних Сил України. Запропонована авторська методика формування соціальної відповідальності майбутніх офіцерів, що базується на практичному використанні інтерактивних технологій, сприяє розвитку моральних прагнень до відповідальних вчинків, здатності самостійно здійснювати усвідомлений вибір й ухвалювати зважені рішення та адекватно оцінювати наслідки своєї професійної діяльності [10]. Навчально-методичний посібник «Тренінгові технології у навчанні та вихованні військовослужбовців» відображає сучасні підходи до застосування інтерактивних технологій у навчанні та вихованні військовослужбовців, поєднуючи теоретичні положення соціальної, організаційної та військової психології з методичними рекомендаціями щодо їх застосування у практичній діяльності офіцерів командного складу та органів морально-психологічного забезпечення [11].

Інформаційне забезпечення виховного процесу здійснює бібліотека. Бібліотека, плануючи комплекс заходів з громадського виховання, має чітко орієнтуватись у термінах – громадянин, громадянськість, громадянське суспільство, громадянське

виховання. Сучасна законодавча і нормативна база в нашій державі визначає громадянина як людину, яка живе в демократичній країні і має конституційні невід'ємні громадянські права, свободи і обов'язки. Громадянин реалізує і захищає свої права і свободи, дотримується існуючого порядку і разом з тим вимогливо ставиться до влади, бере активну участь у громадському суспільно – політичному житті держави з метою захисту демократичних цінностей і громадянських свобод. Вихованню саме такого громадянина має сприяти сучасна бібліотека. Актуальними є інформаційні місячники, декади, тижні громадянської тематики, предметні дні, дні нової книги тощо. Бібліотечний фонд необхідно розкривати за допомогою книжкових виставок, тематичних зустрічей, круглих столів. Важливу роль у формуванні громадянина відіграє залучення його до участі у громадських акціях та ініціативах (волонтерська та благодійна допомога, соціальні проекти тощо).

Важливим напрямом виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів виступає розроблення та впровадження в освітній науково-методичного забезпечення інноваційних педагогічних технологій, які впливають на активну цілеспрямовану, суспільно корисну діяльність, бажання діяти та проявляти відповідальність, ініціативність, самостійність у суспільному та повсякденному житті. У данному процесі відбувається взаємодія двох структур: організаційно-процесуальної та особистісної. До першої було віднесено комплекс науково-методичного та організаційного забезпечення, форм і методів навчально-виховного процесу у взаємодії з громадськими організаціями. До другої – систему властивостей і якостей особистості, що взаємодіють у процесі її громадянського становлення [4, с. 113–119].

Ще одним напрямом виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів є курсантське самоврядування, яке можна розглядати як реальну демократію. Органи самоврядування є важливим компонентом управлінської системи громадянського виховання майбутніх офіцерів. Самоврядування – це дієвий метод досягнення широкого спектру виховних завдань – громадської активності, соціальної відповідальності, набуття всебічного морального досвіду. Воно є стрижнем, спрямованим на активізацію людини шляхом створення необхідних умов для прояву її творчого потенціалу. Ось чому сьогодні самоврядування в закладі освіти покликане стати платформою демократії.

Таким чином, науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів передбачає:

1. Визначення механізмів та загальнопедагогічних чинників виховання громадянсько-патріотичної позиції (переконування, навіювання, наслідування).

2. Індивідуальний підхід та роль колективу у процесі виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів.

3. Використання у виховному процесі ідентифікаційної та цілеутворюючої функції громадянського виховання.

4. Формування громадянських якостей особистості у процесі навчальної діяльності.

5. Рівень планування виховної роботи.

6. Розвиток самоврядування.

7. Системна організація виховного процесу; використання інноваційних виховних технологій.

8. Цілеспрямована й системна робота бібліотеки.

Особливого значення в контексті вищезазначеного набуло надання можливості курсантам умов для вільного вияву почуттів, зокрема громадянсько-патріотичної позиції; а також для їхнього розвитку (стимулювання до науково-пізнавального пошуку, систематизації матеріалу в контексті громадянського виховання, прийняття рішень, здійснення громадянських вчинків, діагностування і прогнозування громадянської діяльності); застосування прийомів оптимального спілкування: створення на заняттях атмосфери захищеності під час спілкування курсантів з викладачами; схвалення, підтримка; заохочення усних відповідей за власною ініціативою курсантів; демонстрація вербальними і невербальними засобами уваги до курсантів, підтримка їхнього прагнення до участі в діалозі з викладачами; ініціювання активності курсантів; похвала їм за роботу, за ініціативу; критика власних помилок як демонстрація еталону ставлення до них; ігрова провокація; прагнення викладачів створити умови для прояву власного «Я», власної думки, точки зору, оцінки; надання можливостей майбутнім учителям прояву індивідуальних якостей, бажань, прагнень; а також можливості бути самостійним у виборі рішень (проведення диспутів, конференцій, мозкових штурмів, вікторин, написання й обговорення рефератів і доповідей).

Отримувані курсантами знання, навички й уміння в процесі навчання відразу ж застосовуються під час несення бойового чергування, виконанні регламентованих робіт, бойових завдань тощо [13]. Тому важливим є завдання апробування курсантами широкого діапазону соціальних ролей, функцій та альтернатив поведінки; стимулювання творчого саморозвитку курсантів; включення їх у різноманітну навчально-пізнавальну діяльність; застосування таких форм і методів, які «напружують думку, сприяють критичному засвоєнню інформації: участь курсантів у конференціях, зокрема в дистанційних; презентація форм роботи з громадянського виховання й освіти; обговорення рефератів, доповідей; підготовка дидактичних ігор, мозкових штурмів, вільних мікрофонів, круглих столів; виконання творчих самостійних робіт з громадянської проблематики» [7].

Науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів полягає у: 1) розробці концепції виховання громадянсько-патріотичної позиції; 2) плануванні виховної роботи; 3) громадянській спрямованості викладання навчальних дисциплін; 4) наданні важливого значення у вихованні громадянсько-патріотичної позиції у під час виконання курсантами службових завдань; 5) методичній та практичній допомозі в організації і функціонуванні курсантського самоврядування та громадських структур.

Висновки. Таким чином, ми розглянули особливості науково-методичного забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції, представили окремі приклади науково-методичного забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в узагальненні досвіду розробки науково-методичного забезпечення громадянсько-патріотичного виховання у військових закладах вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алещенко В. І. Морально-психологічне забезпечення сил оборони держави. *Наука і оборона*. 2019. № 1. С. 25–30.
2. Бойові документи морально-психологічного забезпечення виконання службово-бойових завдань : навч. посіб. / О. А. Савченко, В. С. Молдавчук, І. І. Ліпатов та ін. Х. : Акад. ВВ МВС України, 2010. 106 с.
3. Гозуватенко Г. О. Особливості морально-психологічного забезпечення військ (сил) в умовах реорганізації збройних сил України. *Вісник НУ «Львівська політехніка»: Держава та армія*. 2008. № 634. С. 187–190.
4. Ївженко Ю. В. Деякі аспекти формування почуття громадянськості у студентів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* 2016. № 5 (74). С. 113–119.
5. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України : підручник: у 2 ч. / Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний та ін.; за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : ТОВ 7БЦ, 2020. Ч. 1. 754 с.
6. Основи психологічного консультування військовослужбовців : навч.-метод. посіб. / Л. Музичко, Т. Мацевко, А. Неурова та ін. Львів : НАСВ, 2021. 297 с.
7. Плахтєєва В. І. *Формування громадянської свідомості в майбутніх учителів у процесі професійної підготовки* : автореф. дис. ... канд. пед.: 13.00.04. Харків, 2008. 24 с.
8. Проект концепції розвитку морально-психологічного забезпечення сил оборони. URL: <https://enigma.ua/articles/proekt-kontseptsii-rozvitku-moralbno-psikhologichnogo-zabezpechennya-sil-oboroni>
9. Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями : навч.-метод. посіб. / О. Дундук, А. Неурова, А. Романишин та ін. Львів : НАСВ, 2021. 285 с.

10. Соціальна відповідальність офіцера : монографія /за ред. О. С. Капінус. Львів : НАСВ, 2019. 213 с.

11. Тренінгові технології у навчанні та вихованні військовослужбовців : навч.-метод. посіб. / Т. Грицевич, О. Капінус, Т. Мацевко та ін. Львів : НАСВ, 2019. 405 с.

12. Фінін Г. І. Специфіка становлення національної системи військової освіти: модернізація або

реформування. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2020 № 1 (44). С. 120–131.

13. Чистякова І., Драга І. Підготовка військово-службовців у закладах вищої освіти України. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* Суми : вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. № 2 (96). С. 196–204.